

Педагогічні технології навчання фізичної культури

УДК 376 – 056. 263: [316.6:613.71]

Світлана Демчук

Соціальна адаптація слабочуючих школярів у процесі фізичного виховання як педагогічна проблема

Рівненський державний гуманітарний університет (м. Рівне)

Постановка наукової проблеми та її значення. Аналіз досліджень цієї проблеми. Процеси гуманізації суспільного життя, які відбуваються на сучасному етапі розвитку нашої держави, потребують невідкладного розв'язання благородного завдання – віднайти шляхи підвищення “цінності життя”, збільшити ефективність засобів соціальної адаптації, реабілітації осіб з обмеженими можливостями, забезпечити їхню активну участь у житті нарівні зі здоровими людьми [9].

Серед неповносправних особливе місце посідають діти з порушеннями слуху. Утрата слуху в дітей супроводжується в 62 % випадків дисгармонійним фізичним розвитком, у 44 % – дефектами опорно-рухового апарату (сколіоз, плоскостопість), у 80 % – затримкою моторного розвитку. Супутні захворювання спостерігаються в 70 % глухих і слабочуючих дітей. Особливо в ранньому віці порушення слуху негативно позначається на формуванні індивідуальності людини, розвитку функціональних систем і гальмує її соціальну, побутову й психологічну адаптацію (Я. В. Крет, Н. І. Букун, Л. Д. Хода, В. В. Храмов, О. Ю. Михайлова), тому вивчення змін у функціональних системах, що взаємодіють і впливають на слуховий аналізатор, має суттєве значення не тільки для діагностування хвороби та викликаних нею ускладнень, але й для обґрунтування й вибору ефективної методики фізичного виховання в слабочуючих школярів [2; 4].

Дисгармонійність розвитку дітей із розладами слуху знаходить свій вияв у нижчому, порівняно з нормою, рівні розвитку фізичних якостей і реалізується у вигляді рухових порушень (І. М. Бабій, В. М. Зайцева, А. Г. Карабанов, А. О. Костянян, Н. Г. Байкіна, А. А. Гужаловський, Н. С. Бессарабов, Ю. Р. Сапожников, Г. В. Трофимова). У зв'язку з цим важливого значення набуває впровадження в спеціальній школі для дітей означеної нозології відповідної системи фізкультурно-оздоровчих заходів, яка б забезпечувала належний рівень рухової активності в поєднанні з корекційно-розвивальною спрямованістю процесу адаптивного фізичного виховання [3].

Аналіз науково-методичної й спеціальної літератури [1; 2; 5; 9] та ознайомлення з практикою роботи спеціальних шкіл для слабочуючих дає змогу стверджувати, що зміст корекційних програм із фізичного виховання слабочуючих школярів є недостатньо розробленим. Наявність суперечностей між психологічними, соціальними та фізичними потребами слабочуючих дітей і їхніми можливостями визначає пошук та наукове обґрунтування ефективних шляхів корекції наявних у них рухових порушень засобами адаптивного фізичного виховання й необхідність створення відповідних умов для їхньої соціальної адаптації. Дані досліджень рухової сфери школярів із розладами слуху свідчать про те, що процес фізичного виховання в спеціальних школах для слабочуючих сьогодні ще недостатньо вивчений та розроблений і вимагає впровадження нових засобів, форм і методів організації занять із фізичної культури [1; 3; 4; 6].

Завдання дослідження – обґрунтувати проблеми соціальної адаптації слабочуючих школярів засобами фізичного виховання.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Труднощі, із якими стикаються слабочуючі діти, настільки серйозні, що для багатьох вони стають непереборними на шляху соціальної адаптації. Школярі з обмеженими функціями слуху поступово

втрачають надію в майбутньому влаштуватися на роботу й, відчуваючи свою непотрібність, замикаються в собі. Сьогодні ведеться інтенсивний пошук шляхів удосконалення відновлювальних заходів для дітей із порушеннями слуху, робляться спроби використовувати як лікувальні та реабілітаційні прийоми не тільки традиційні, але й нетрадиційні засоби фізичного виховання. Зокрема, у дослідженнях Н. Г. Байкіної [2], А. Г. Карабанова [4], А. О. Костяняна [7], І. М. Бабій [1] відзначається можливість компенсації, корекції недоліків розвитку рухового аналізатора.

На сучасному етапі суспільного розвитку впровадження нових форм фізичного виховання в галузі сурдопедагогіки має на меті забезпечення системності формування компенсаторних механізмів у дітей із розладами слуху, вивчення стабільності їхнього розвитку, залежності структури компенсації від часу появи дефекту, важкості та глибини ураження, рівня педагогічної допомоги, розкриття ролі сенситивних періодів розвитку тієї чи іншої функції в процесі компенсації дефекту й, нарешті, показ важливої ролі різних форм практичної діяльності як умови подолання впливу дефекту на фізичний, психічний і соціальний розвиток дітей із розладами слуху [2; 3; 5; 6; 9].

Максимальний розвиток життєздатності людини за допомогою засобів і методів фізичної культури, підтримка в неї оптимального психофізичного стану заохочує кожного неповносправного до реалізації свого творчого потенціалу та досягнення визначних результатів, співвідносних не тільки із результатами здорових людей, а й таких, які перевищують їх. І першим кроком на цьому шляху може й повинне стати адаптивне фізичне виховання, головне завдання якого полягає у формуванні в слабчущих дітей свідомого ставлення до своїх сил, твердої впевненості в них, готовності до сміливих і рішучих дій, підвищення рухової активності, переборення необхідних для повноцінного функціонування суб'єкта фізичних навантажень, а також потреби в систематичних заняттях фізичними вправами та, загалом, у веденні повноцінного гармонійного способу життя.

Статистичні дослідження свідчать, що найбільш важливими причинами, які спонукають осіб із вадами слуху до занять фізичною культурою та спортом (понад 80 %), є такі: бажання досягти визнання оточуючих, підняти свій авторитет і значущість, стати соціально активним, розкрити свій потенціал, пізнати радість, зберегти коло людського спілкування, випробувати власні сили, досягти високих спортивних результатів.

Фізичне виховання осіб із розладами слуху переслідує виховні, корекційні та оздоровчі цілі. Специфічними завданнями адаптивного фізичного виховання при туговухості є розвиток вестибулярної функції, зокрема просторової орієнтації, раціональний розподіл фізичних зусиль, досягнення швидкості рухових реакцій та реакцій за вибором, вільне керування темпом рухів, розвиток сили (зокрема станової), рухової пам'яті. Найбільш успішно ці завдання розв'язуються за допомогою таких засобів, як загальнорозвивальні фізичні вправи, циклічні рухи (ходьба, біг), дихальні вправи, вправи, які розвивають координацію, танцювально-ритмічні вправи, рухливі ігри, види спорту, які розвивають орієнтування в просторі. Реалізація адаптивних програм сприяє розширенню кола рухових дій, які виконуються дітьми означеної нозології, дає їм змогу покращити свої фізичні кондиції.

Експериментальні дані Н. Г. Байкіної [2], А. О. Костяняна [7], Ю. Р. Сапожникова [8], Л. В. Шапкової [10] та інших дослідників свідчать про те, що за допомогою фізичного виховання можна цілеспрямовано досягати бажаних зрушень у розвитку рухових здібностей, фізичної підготовленості, фізичному розвитку та функціональному стані школярів із розладами слуху.

При формуванні системи АФВ у сурдопедагогіці потрібно враховувати категорії загальної патології, які відображають об'єктивні закономірності біологічних процесів в організмі людини. До них, за даними С. П. Євсєєва та Л. В. Шапкової [3; 10], належать цілісність організму, структура й функція, реактивність, причинно-наслідкові зв'язки, адаптація та компенсація. Вони мають великі можливості для корекції й удосконалення моторики неповносправного. Значна кількість фізичних вправ дає змогу залучати великий арсенал засобів і методів фізичної культури з метою соціалізації дітей з обмеженими можливостями, їх адаптації до трудової діяльності або перекваліфікації та, загалом, саморозвитку, самовираження й самореалізації.

У системі АФВ слабчущих провідне місце належить фізичним вправам. Вони впливають на організм, розширюючи діапазон рухових можливостей, порушених унаслідок дії стійкого дефекту. М'язова діяльність у процесі виконання фізичних вправ стимулює фізичні процеси, формуючи новий функціональний стан, який характеризується пристосуванням до дефекту, компенсацією порушених функцій, адаптацією функцій, у тому числі слухового аналізатора. Фізичні вправи сприяють подоланню відхилень у розвитку моторики, просторового орієнтування. Успіхи в цій галузі зміцнюють життєву позицію, виховують прагнення до подолання труднощів в інших сферах життя [6; 9; 10].

Система АФВ слабочуючих повинна сприяти покращенню протікання компенсаторних процесів в організмі, які, зі свого боку, сприятимуть позитивному фізичному, психічному та соціальному розвитку організму. Педагогічна спрямованість знань про реактивність організму слабочуючих дітей полягає в тому, щоб зрозуміти та усвідомити необхідність індивідуального добору адекватних засобів і методів рухової активності з урахуванням потенційних можливостей, стану здоров'я, статі, віку, інших факторів.

У зв'язку з цим триває пошук форм фізкультурно-спортивної діяльності, адаптованих до фізичного рівня осіб із розладами слуху, підбираються такі фізичні вправи та види спорту, які найбільш придатні й ефективні для тих чи інших груп осіб з обмеженими можливостями слуху. Зусилля в розв'язанні цієї проблеми спрямовані, з одного боку, на модифікацію, адаптацію традиційних засобів АФВ, а з іншого – спроби запровадити нові, сучасні та нетрадиційні форми фізкультурно-спортивної активності для осіб з обмеженими можливостями, ігрові програми тощо [1; 3; 8; 10].

Використання великого арсеналу засобів і методів фізичного виховання в роботі зі слабчочуючими школярами сприятиме подоланню негативних причин, які заважають їм позитивно ставитися до занять фізичною культурою та спортом, забезпечуючи гармонійний, усебічний розвиток особистості, здобуття самостійності й незалежності, удосконалення професійної майстерності та досягнення визначних результатів у житті.

Висновки й перспективи подальших досліджень. Зміни функціонування рухового аналізатора, викликані розладом слуху, можуть бути певною мірою компенсовані та виправлені за допомогою спеціально підібраних фізичних вправ. Отже, адаптивне фізичне виховання слабчочуючих – один з основних шляхів корекції порушень їхнього фізичного розвитку та покращення фізичної підготовленості, психомоторики, вольових якостей, виховання рухової грамотності й залучення до трудової діяльності, самообслуговування, забезпечення соціальної адаптації, максимального наближення психофізичних можливостей організму особистості до вимог майбутньої професійної діяльності та повноцінного життя в суспільстві. Перспективи подальших досліджень убачаємо в науковому обґрунтуванні методики покращання рухової діяльності школярів з обмеженими можливостями слуху засобами фізичного виховання.

Джерела та література

1. Бабій І. М. Корекція рухової сфери глухих підлітків швидкодіючими вправами : автореф. дис. на здобуття наук ступеня канд. пед. наук / І. М. Бабій. – К., 2002. – 17 с.
2. Байкіна Н. Г. Влияние потери слуха на адаптационные и реабилитационные процессы глухих подростков / Н. Г. Байкіна, А. В. Мутъев, Я. В. Крет // Адаптивная физическая культура. – 2003. – № 1. – С. 3–5.
3. Евсеев С. П. Непрерывное физкультурное образование как средство социальной адаптации людей с ограниченными возможностями / С. П. Евсеев, В. И. Попов // Адаптивная физическая культура. – М., 2000. – № 1–2. – С. 8–10.
4. Карабанов А. Г. Корекція фізичних недоліків у глухих школярів у процесі фізичного виховання : автореф. дис. на здобуття наук ступеня канд. наук з фіз. вих. і спорту / А. Г. Карабанов. – Луцьк, 1999. – 18 с.
5. Колесник І. П. Соціалізація особистості глухого школяра / І. П. Колесник. – К. : [б. в.], 1994. – 118 с.
6. Колишкін О. В. Адаптивне фізичне виховання слабчочуючих учнів спеціальної школи : наук. вид. / О. В. Колишкін. – Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2003. – 156 с.
7. Костанян А. О. Роль слухового восприятия в развитии двигательных способностей у школьников : автореф. дис... д-ра пед. наук / А. О. Костанян. – М., 1970. – 33 с.
8. Сапожников Ю. Р. Возможности коррекции недостатков двигательной активности глухих школьников средствами физического воспитания : дис. ... канд. пед. наук / Ю. Р. Сапожников. – М., 1985. – 125 с.
9. Хода Людмила Дмитриевна. Методология социальной интеграции не слышащих людей в различных видах адаптивной физической культуры : дис. ... д-ра пед. наук / Хода Людмила Дмитриевна. – М., 2008. – 405 с.
10. Шапкова Л. В. Адаптивная физическая культура: методология и развитие в сфере высшего профессионального образования : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 / Л. В. Шапкова. – СПб., 2007.

Анотації

Визначена необхідність соціальної адаптації слабчочуючих школярів засобами фізичного виховання. Наявність суперечностей між психологічними, соціальними й фізичними потребами слабчочуючих дітей та їхніми можливостями визначає пошук і наукове обґрунтування ефективних шляхів корекції наявних у них рухових порушень засобами адаптивного фізичного виховання та необхідність створення відповідних умов для їхньої соціальної адаптації. Завдання дослідження – обґрунтувати проблеми соціальної адаптації слабчочуючих школярів засобами фізичного виховання. Адаптивне фізичне виховання слабчочуючих школярів – один з основних

шляхів корекції порушень їхнього фізичного розвитку та покращення фізичної підготовленості, психомоторики, морально-вольових якостей, виховання рухової грамотності та залучення до трудової діяльності, самообслуговування, забезпечення соціальної адаптації.

Ключові слова: слабочуючий, школяр, обмежений, можливості, слух, фізичне, виховання, соціальний, адаптація.

Светлана Демчук. Социальная адаптация слабослышащих школьников в процессе физического воспитания как педагогическая проблема. Определена необходимость социальной адаптации слабослышащих школьников средствами физического воспитания. Существование противоречий между психологическими, социальными и физическими потребностями слабослышащих детей и их возможностями определяет поиск и научное аргументирование эффективных путей коррекции существующих у них двигательных нарушений средствами адаптивного физического воспитания и необходимость создания необходимых условий для их социальной адаптации. Задание исследования – обосновать проблему социальной адаптации слабослышащих школьников средствами физического воспитания. Адаптивное физическое воспитание слабослышащих школьников – один из основных путей коррекции нарушений их физического развития и улучшения физической подготовленности, психомоторики, нравственно-волевых качеств, воспитания двигательной активности и привлечения к трудовой деятельности, самообслуживания, обеспечения социальной адаптации.

Ключевые слова: слабо слышать, школьник, ограниченный, возможность, слух, физическое, воспитание, социальный, адаптация.

Svetlana Demchuk. Social Adaptation of Hearing-Impaired Pupils in the Process of Physical Education as Pedagogical Problem. It was defined the necessity of social adaptation of hearing-impaired pupils by means of physical education. Existing of contradictions between psychological, social and physical needs of hearing-impaired children and their abilities defines search and scientific argumentation of effective ways of correction of existing among them movement disorders by means of adaptive physical education and necessity of creation of necessary conditions for their social adaptation. Task of the research: to reason the problem of social adaptation of hearing-impaired pupils by means of physical education. Adaptive physical education of hearing-impaired pupils is one of the main ways of correction of disorders of their physical development and improvement of physical preparation, psychomotor apparatus, moral-volitional qualities, education of motor activity and involvement in labor activity, self-service, guaranteeing of social adaptation.

Key words: hearing-impaired pupil, limited abilities, physical education, social adaptation.